

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJIGA EGA O'QUVCHILARNI IJTIMOIIY HAYOTGA TAYYORLASHDA INNOVATSION MEXANIZMLAR

Xolmuminova Oygul Jumayevna

Termiz davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Abdisamatova Mohinur Abdijalil qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

abdisamatovamohinur1708@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning innovatsion mexanizmlari tizimli va konseptual jihatdan tahlil qilinadi. Ijtimoiylashuv jarayonining pedagogik mohiyati ochib berilib, individual ta'lim dasturlari, muammoli ta'lim, kooperativ o'qitish va raqamli pedagogik vositalarning ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishdagi o'rnini asoslanadi. Tadqiqot natijasida ijtimoiy tayyorgarlikni ta'minlovchi integrativ model taklif etiladi.

Аннотация. В данной статье систематически и концептуально анализируются инновационные механизмы подготовки учащихся с особыми образовательными потребностями к социальной жизни в условиях инклюзивного образования. Раскрывается педагогическая сущность процесса социализации и обосновывается роль индивидуальных образовательных программ, проблемно-ориентированного обучения, кооперативного обучения и цифровых педагогических инструментов в формировании социальной компетентности. В результате исследования предлагается интегративная модель, обеспечивающая социальную подготовку.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, innovatsion mexanizm, ijtimoiylashuv, individual ta'lim dasturi, ijtimoiy kompetensiya, pedagogik texnologiya.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инновационный механизм, социализация, индивидуальная образовательная программа, социальная компетентность, педагогические технологии.

Globalashuv va jamiyatning tezkor transformatsiyasi sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biri – har bir o'quvchining ijtimoiy hayotga tayyorligini ta'minlashdan iborat. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarni jamiyatga integratsiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi shaxsning nafaqat akademik rivojlanishini, balki uning ijtimoiy moslashuvini ham asosiy natija sifatida ko'radi. Xalqaro miqyosda UNESCO tomonidan ilgari surilgan inklyuzivlik tamoyillari ta'lim tizimini ochiq, moslashuvchan va teng imkoniyatli model sifatida qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Shuningdek, UNICEF dasturlarida alohida ehtiyojli bolalarning ijtimoiy integratsiyasi barqaror rivojlanishning muhim ko'rsatkichi sifatida talqin qilinadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, inklyuziv sinf tashkil etishning o'zi yetarli emas. Agar ta'lim jarayoni

faqat akademik natijaga yo'naltirilsa, o'quvchining real hayotga moslashuvi sust kechadi. Shu bois inklyuziv muhitda ijtimoiy hayotga tayyorlash mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi. Ijtimoiy tayyorgarlik deganda shaxsning jamiyatda mustaqil faoliyat yurita olish qobiliyati, ijtimoiy rollarni bajarishga tayyorligi, muloqot madaniyati va mas'uliyat hissining shakllanishi tushuniladi. Pedagogik texnologik ham ma'lum qonuniyatalar asosida loyihalanadi va o'quv jarayonini tashkil etishga asos yaratadi, joriy qilingach esa yakuniy natijani, imkoniyati cheklangan bolaning u yoki mavzuni mustaqilligini ta'minlaydi. Ta'limning umumiy maqsadidan kelib chiqib o'qitishning ayni bosqichidagi tarbiyaviy va rivojlantiruvchi masalarni yechish zaruratni hisobga olgan holda ajratilgan variant tahlillanadi va baholanadi. Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma, malaka darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondoshuvni talab etadi. Pedagogik texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra subyektiv xususiyatiga ega, ya'ni, har bir pedagog ta'lim va tarbiya jarayonini o'z imkoniyati, kasbiy mahoratidan kelib chiqib holda ijodiy tashkil etishi lozim. Alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarda ijtimoiylashuv jarayoni ko'proq qo'llab-quvvatlovchi muhitni talab etadi. Ularning kommunikativ kompetensiyasi, emotsional barqarorligi va mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish an'anaviy metodlar bilan cheklanib qolmasligi zarur. Innovatsion mexanizmlar aynan shu ehtiyojdan kelib chiqadi. Innovatsion mexanizm deganda ta'lim jarayonini yangicha tashkil etish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish hamda ijtimoiy natijaga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni tizimli qo'llash tushuniladi. Individual ta'lim dasturi inklyuziv ta'limning asosiy innovatsion vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu mexanizm o'quvchining rivojlanish darajasi, psixofiziologik xususiyatlari va ijtimoiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda tuziladi. Individual rejalashtirish orqali o'quvchining ijtimoiy rivojlanish trayektoriyasi belgilanadi, uning kuchli tomonlari qo'llab-quvvatlanadi va mavjud qiyinchiliklar bosqichma-bosqich bartaraf etiladi. Bu yondashuv differensial ta'limni real mazmun bilan boyitadi hamda ijtimoiy moslashuvni tezlashtiradi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi ham ijtimoiy tayyorgarlikni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish o'quvchini mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Masalan, jamoada kelishmovchilikni hal qilish, kundalik hayotdagi tanlov vaziyatlari yoki ijtimoiy xizmatlardan foydalanish kabi mashg'ulotlar orqali o'quvchi ijtimoiy tajriba orttiradi. Bu jarayon uning mas'uliyat hissini kuchaytiradi va o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Kooperativ o'qitish modeli inklyuziv sinfda ijtimoiy muhitni sog'lomlashtiradi. Guruhli faoliyat jarayonida o'quvchilar bir-birini qo'llab-quvvatlash, hamkorlik qilish va muammolarni birgalikda hal etishni o'rganadi. Natijada empatiya, bag'rikenglik va o'zaro hurmat kabi ijtimoiy qadriyatlar shakllanadi. Bu esa alohida ehtiyojli

o'quvchilarning jamoadagi o'rnini mustahkamlaydi. Raqamli pedagogik vositalar zamonaviy inklyuziv ta'limning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Vizual va audio qo'llanmalar, interaktiv dasturlar hamda moslashtirilgan elektron resurslar kommunikativ to'siqlarni kamaytiradi. Raqamli muhit orqali o'quvchi ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz sharoitda mashq qiladi, bu esa real hayotga moslashuv jarayonini osonlashtiradi. Shuningdek, texnologik vositalar mustaqil o'rganish imkoniyatini kengaytirib, o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi. Innovatsion mexanizmlarning samaradorligi ijtimoiy kompetensiya ko'rsatkichlarida namoyon bo'ladi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, tizimli innovatsion yondashuv qo'llanilgan sharoitda o'quvchilarning muloqot faolligi ortadi, mustaqil harakat qilish ko'nikmalari shakllanadi, jamoadagi psixologik iqlim barqarorlashadi. Eng muhimi, o'quvchi o'zini jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida his eta boshlaydi. Shunday qilib, inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlash innovatsion mexanizmlarsiz samarali bo'la olmaydi. Individual rejalashtirish, muammoli ta'lim, kooperativ metodlar va raqamli texnologiyalar integratsiyasi ijtimoiy kompetensiyaning barqaror shakllanishini ta'minlaydi. Kelgusida mazkur mexanizmlarni hududiy sharoitga moslashtirish, monitoring tizimini takomillashtirish va pedagoglarning innovatsion kompetentligini oshirish ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nurmuhamedova L.SH. Nogiron bolalarning huquqiy asosalari va ilmiy-nazariy masalalari. Defektolog kadrlarni tayyorlash jarayoniga innovatsion ta'lim texnologiyalarini tadbiq etish: muammolar va istiqbollar.-T., 2014
2. D.S. Qaxarova — Inklyuziv ta'lim texnologiyasi || Toshkent. 2014
3. Екатерина Михальч. Инклюзивное образование. 2021.
4. Наталья Микляева, Татьяна Чудесникова, Анна Виленская, Ольга Кудравец, Светлана Семенака. Инклюзивное образование детей с ограниченными возможностями здоровья. Москва Юрайт. 2021.
5. M.A. Abdisamatova "Theoretical and methodological foundations of inclusive education: conceptual approaches, student characteristics and innovative pedagogy" "Экономика и социум" №12(139) 2025